

Γ. Στρατούλη – Ν. Κατσικαρίδης – Τ. Μπεκιάρης – Β. Τζεβελεκίδη

ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ, ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟ ΠΑΡΟΝ, ΝΟΗΜΑΤΟΔΟΤΩΝΤΑΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ:

**ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΔΟΜΗΜΕΝΗΣ (ΕΝ)ΑΠΟΘΕΣΗΣ
ΣΤΟ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟ ΟΙΚΙΣΜΟ ΑΥΓΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ**

Πρακτικές δομημένης εναπόθεσης: θεωρία και κριτική [*]

Τις τελευταίες δεκαετίες, η έννοια της 'δομημένης εναπόθεσης', γνωστή κυρίως από προϊστορικές θέσεις της Βόρειας Ευρώπης, χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τη διαφοροποιημένη απόθεση ανθρωπογενούς υλικού όλων των κατηγοριών, σε κτίρια, λάκκους, τάφρους, τόσο στο εσωτερικό όσο στην περιφέρεια ή/και εξωτερικά των οικισμών, με τρόπο που υποδηλώνει τη σκόπιμη διάκριση αυτών των αποθέσεων, είτε ως προς την επιλογή των συμπεριλαμβανομένων καταλοίπων είτε ως προς τον τρόπο απόθεσής τους. Οι δομημένες αποθέσεις χαρακτηρίστηκαν *σκόπιμες, ειδικές, επιλεκτικές, τελετουργικές* και συνδέθηκαν άρρηκτα με τα πεδία της ιδεολογίας και του συμβολισμού. Για παράδειγμα, η απόθεση ακέραιων αντικειμένων ή τμημάτων τους, η καταστροφή ή απόσυρση τους, ερμηνεύτηκαν ως πρακτικές, που συμβολίζουν το τέλος των αντικειμένων, παραπέμποντας στην ολοκλήρωση του κύκλου ζωής κάποιου υποκειμένου ή ενός οικιστικού συνόλου.

Αν και η παρουσία των δομημένων εναποθέσεων αρχίζει να διαπιστώνεται και στην ελληνική προϊστορία (κυρίως με παραδείγματα από την Εποχή του Χαλκού), και ο ρόλος τους στις διαδικασίες της ιδεολογικής αναπαραγωγής, της κοινωνικής συνοχής ή/και της διαφορετικότητας των κοινωνιών γίνεται ορατός, ωστόσο η προσπάθεια εντοπισμού αλλά και ερμηνείας των διαδικασιών διαμόρφωσής τους παραμένει προβληματική, ενώ ελλιπής επίσης είναι και η συγκρότηση ενός μεθοδολογικού/θεωρητικού πλαισίου που να συμβάλλει στην αναγνώρισή τους. Παρόλα αυτά, οι εκτεταμένες ανασκαφικές έρευνες των τελευταίων δεκαετιών και η συστηματική, διεπιστημονική ανάλυση διαφόρων κατηγοριών αρχαιολογικού υλικού συνέβαλαν ουσιαστικά στην αναγνώριση δομημένων εναποθέσεων και στην Ελληνική Νεολιθική, καθιστώντας σαφές πως πρέπει να προηγηθεί καθολική μελέτη των διαφόρων κατηγοριών υλικού, προκειμένου να είναι διακριτές οι όποιες πιθανές διαφοροποιήσεις στις αποθετικές διαδικασίες.

Η παρούσα ανακοίνωση [*] θα εστιάσει στην παρουσίαση των περιεχομένων από λάκκους, που εντοπίστηκαν στο Νεολιθικό οικισμό της Αυγής, στοχεύοντας στην αναζήτηση των κοινωνικών διαδικασιών, που οδήγησαν στη διαμόρφωση αυτού του υλικού, κυρίως μέσα από την ανάλυση συγκεκριμένων κατηγοριών αρχαιολογικών ευρημάτων, επιχειρώντας επίσης μία επανεξέταση των διαφορετικών πιθανώς τύπων αποθέσεων, δομημένων ή/και μη. Οι αποθετικές πρακτικές θα αποτελέσουν ένα ερμηνευτικό εργαλείο για τη διερεύνηση των τρόπων ενσωμάτωσης του παρελθόντος στην κοινωνία των ζωντανών, μέσα από τη διαχείριση των υλικών αγαθών. Καθώς η μελέτη βρίσκεται σε εξέλιξη, ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει σε τρεις λάκκους, με έμφαση σε συγκεκριμένες κατηγορίες υλικών, ενώ θα χρησιμοποιηθούν, όπου κρίνεται απαραίτητο, και παραδείγματα άλλων λάκκων της φάσης Αυγή III.

Ο Νεολιθικός Οικισμός Αυγής [*]

Η Αυγή αποτελεί έναν επίπεδο νεολιθικό οικισμό [*] με έκταση που υπολογίζεται σε 50 στρέμματα, από τα οποία έχουν ανασκαφεί περίπου τα 2 [*]. Στη στρωματογραφία της θέσης τεκμηριώνονται τρεις επάλληλες οικιστικές φάσεις: η Αυγή I της MN και NN (5650-4900 π.Χ.), η Αυγή II της NNI (4900-4700) και η Αυγή III της NNII (4700-4500). Ο οικισμός στο δυτικό τμήμα του οριοθετούνταν από δύο επάλληλες τάφρους [*]. Η Αυγή I [*] χαρακτηρίζεται από την παρουσία καλοδιατηρημένων καταλοίπων ορθογώνιων και ελεύθερων κτιρίων, που καταστράφηκαν από έντονη καύση, και από εκτεταμένες ανοιχτές [*] περιοχές μεταξύ τους, στις οποίες έχουν εντοπιστεί θερμικές κατασκευές, διατροφικά κατάλοιπα και άφθονα κινητά ευρήματα, που παραπέμπουν στην άσκηση ποικίλων οικιακών πρακτικών. Η Αυγή II [*] αποτελείται από ένα εκτεταμένο κολλούβιο, που δημιουργήθηκε σταδιακά, καλύπτοντας τα κατάλοιπα της Αυγής I. Τα υλικά κατάλοιπα της οικιστικής αυτής φάσης περιλαμβάνουν αρκετές θερμικές κατασκευές, βιοαρχαιολογικό υλικό, καθώς και συγκεντρώσεις ευρημάτων που παραπέμπουν σε αποσπασματικά σωζόμενες επιφάνειες χρήσης. Κανένα κτίριο δεν έχει εντοπιστεί μέχρι στιγμής από τη φάση αυτή, γεγονός που δημιουργεί αρκετά ερωτήματα σε σχέση με τον χαρακτήρα της εγκατάστασης. Η Αυγή III [*] περιλαμβάνει όλα τα μεταγενέστερα επεισόδια χρήσης/κατοίκησης του οικισμού, τα κατάλοιπα των οποίων έχουν διαβρωθεί και διαταραχθεί από την άροση. Τα μόνα στοιχεία που παραμένουν [*] είναι οι κοιλότητες, κυρίως οι τάφροι θεμελίωσης, μεγάλων και ελεύθερων ορθογώνιων κτιρίων, πασσαλότρυπες, άλλα ταφροειδή στοιχεία ειδικών λειτουργιών (π.χ. τάφροι οριοθέτησης), καθώς και άφθονοι λάκκοι, πλούσιοι σε αρχαιολογικό υλικό. Στην οικιστική αυτή φάση παρατηρούνται αλλαγές σε σχέση με την κατασκευή των κτιρίων και την οργάνωση του οικιστικού χώρου. Τα κτίρια αποκτούν πλέον κοινό προσανατολισμό και μοιάζουν να οργανώνονται παρατακτικά, με μικρούς ελεύθερους χώρους μεταξύ τους. Κάποια φαίνεται να αποκτούν μεγαλύτερη αυτονομία στο χώρο, καθώς διαχωρίζονται από τάφρους. Σημαντικές είναι και οι αλλαγές στην αρχιτεκτονική με τους τοίχους των οικοδομημάτων να θεμελιώνονται σε τάφρους. Η φάση αυτή αναγνωρίζεται σε όλη την έκταση της θέσης, αλλά τα κτίρια διασώζονται καλύτερα στο δυτικό τμήμα της.

Οι λάκκοι & τα περιεχόμενά τους

Περισσότεροι από 40 λάκκοι έχουν ανασκαφεί στο Νεολιθικό Οικισμό της Αυγής. Η συντριπτική τους πλειοψηφία αποδίδεται στην ανώτερη οικιστική φάση της θέσης, στην Αυγή III, συνδέοντας το φαινόμενο διάνοιξης λάκκων σχεδόν αποκλειστικά με τη νεότερη περίοδο του Νεολιθικού Οικισμού. Οι λάκκοι [*] εμφανίζονται ακριβώς μετά την αφαίρεση του επιφανειακού στρώματος, διακόπτοντας όλη τη στρωματογραφική ακολουθία μέχρι και το φυσικό υπόβαθρο της θέσης. Αυτό σημαίνει πως σε πολλές περιπτώσεις δεν γνωρίζουμε το ακριβές επίπεδο διάνοιξής τους, καθώς οι σχετικές επιχώσεις έχουν διαβρωθεί, πιθανώς μαζί με τα ανώτερα τμήματα και το περιεχόμενο των ορυγμάτων.

Οι λάκκοι της Αυγής III εντοπίζονται μεμονωμένοι και σπανιότερα σε μικρές ομάδες [*], σε όλη σχεδόν την έκταση του ανασκαμμένου χώρου. Πολλοί από αυτούς διαταράσσονται από ορύγματα και πασσαλότρυπες μεταγενέστερων οικιστικών φάσεων. Η στρωματογραφική τους συσχέτιση με τα οικοδομήματα της Αυγής III είναι πολύπλοκη. Κάποιοι λάκκοι φαίνεται

να 'αντιλαμβάνονται' την παρουσία των κτιρίων και να οργανώνονται ανάλογα στον χώρο, ενώ άλλοι διακόπτουν τις τάφρους θεμελίωσης [*] και σχετίζονται με νεότερα επεισόδια χρήσης του χώρου. Τα σχήματα και οι διαστάσεις των λάκκων ποικίλουν, με τα περισσότερα παραδείγματα να αφορούν σε λάκκους κυκλικής ή ελλειπτικής κάτοψης, με διατομή U και διαμέτρους που κυμαίνονται από 1 μ. μέχρι περίπου 3 μ. Τα σωζόμενα βάθη τους φτάνουν περίπου στα 50 εκ. Κατασκευαστικά οι λάκκοι δεν παρουσιάζουν κάποια ιδιαιτερότητα και δεν χαρακτηρίζονται από 'επιμέλεια' στην κατασκευή τους. Δεν φαίνεται να διασώζουν κάποιο επίχρισμα επάλειψης των τοιχωμάτων και του δαπέδου τους, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων όπου το φυσικό αργιλώδες υπόβαθρο της θέσης χρησιμοποιείται ως επίχρισμα. Οι λόγοι της αρχικής διάνοιξης των λάκκων είναι δύσκολα ανιχνεύσιμοι. Θα μπορούσαν να εξυπηρετούν την εξόρυξη του φυσικού πηλώδους υποβάθρου της θέσης, του οποίου η χρήση τεκμηριώνεται σε πλήθος αρχιτεκτονικών κατασκευών, ίσως να επιβεβαιωθεί και στην παραγωγή των πήλινων αντικειμένων του οικισμού, ενώ άλλοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως προσωρινοί χώροι εργασίας, ως αποθηκευτικοί χώροι ή ως υποδοχές πασσάλων. Ανεξάρτητα από την όποια πρωτογενή χρήση των λάκκων, κοινό σημείο της βιογραφίας τους, στο οποίο και θα εστιάσουμε, υπήρξε το γέμισμα των περισσότερων με ανθρωπογενές υλικό. Με βάση τα περιεχόμενά τους οι λάκκοι της Αυγής μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες: σε λάκκους που γέμισαν σε ένα ή περισσότερα επεισόδια με μεικτό περιεχόμενο [*], που περιλαμβάνει κατάλοιπα του υλικού πολιτισμού και οργανικά υλικά, σε λάκκους που περιέχουν στάχτες, ασβεστιτικά και αργιλικά υλικά [*] και συνήθως χαρακτηρίζονται από έντονη διαστρωμάτωση και σε λάκκους που γέμισαν με επίχωση χωρίς ευρήματα [*].

Ας δούμε μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα λάκκων με μεικτό περιεχόμενο:

Ο λάκκος **109401** [*] βρίσκεται στον Ανατολικό τομέα των ανασκαφών στην Περιοχή 1. Έχει διάμετρο 2,42 μ και σωζόμενο βάθος 43 εκ. Το γέμισμά του [*] περατώθηκε σ' ένα επεισόδιο [*] και περιλαμβάνει πληθώρα και ποικιλία ευρημάτων, όπως κεραμική, 77 τριπτά εργαλεία, 18 απολεπισμένα αντικείμενα και 31 απολεπίσματα, 4 οστέινα εργαλεία, 24 ακέραιες χάντρες αλλά και οστά θηλαστικών και μάλιστα αρθρωμένα, επιβεβαιώνοντας ότι πρόκειται για αδιατάρακτες αποθέσεις, οστά ψαριών, όστρεα και σπόρους δημητριακών, καθώς και μια σφραγίδα με σπειροειδές θέμα. Η κεραμική [*] που αποκαλύφθηκε στον λάκκο ζυγίζει 37,69 κ. και αποτελείται από 1070 όστρακα. Στα όστρακα του λάκκου αντιπροσωπεύονται όλες οι γνωστές κεραμικές κατηγορίες της Αυγής, με καλή διατήρηση των επιφανειών, αν και η πλειονότητα των οστράκων είναι μικρού (73%) και μεσαίου μεγέθους (23%). Σώζονται, βέβαια, και αρκετά μεγάλα τμήματα από μεγάλο μεγέθους αγγεία πιθανόν αποθηκευτικά, αλλά και από μεγάλα μελανοστεφή τροπίδωτά. Ως παράδειγμα αναφέρουμε ένα μελανοστεφές αγγείο [*] με διάμετρο χείλους 53 εκ. και σωζόμενο ύψος 36 εκ., το οποίο φέρει τροπίδωση, μαστοειδείς αποφύσεις πάνω στην τροπίδωση και ρυτιδωτή διακόσμηση σε ταινία που δημιουργείται πάνω από αυτήν. Πρόκειται για ένα μοναδικό για την κεραμική του οικισμού εύρημα, που πιθανότατα αποτελεί αγγείο «επίδειξης»/προσφοράς ή τουλάχιστον κοινής κατανάλωσης τροφής. Στην υπόλοιπη κεραμική συγκαταλέγονται τμήματα χείλους- πιθανόν από πιθάρια- με πλαστική ταινία, τμήμα καστανού γυαλισμένου σφαιρικού αγγείου με λαιμό και τμήματα από μεγάλα μελανοστεφή με έντονα γωνιώδη τροπίδωση.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου ορύγματος αποτελεί ο μεγάλος αριθμός τριπτών εργαλείων που περιέχει [*], υλικό που δεν απαντάται σε τέτοια συχνότητα σε κανέναν άλλο λάκκο του Νεολιθικού Οικισμού. Στα 77 τριπτά αντικείμενα που προέκυψαν αντιπροσωπεύονται στη συντριπτική τους πλειοψηφία εργαλεία που σχετίζονται με την επεξεργασία της τροφής, κυρίως τριβεία και τριπτήρες και σε μικρότερα ποσοστά γουδοχέρια, αλλά και λίθινες πλάκες που θα μπορούσαν να σχετίζονται με το μαγείρεμα. Η τυπολογία των τριβείων και των τριπτήρων εμφανίζεται εξαιρετικά διευρυμένη, καθώς αναγνωρίζεται μεγάλη ποικιλία στα μορφολογικά χαρακτηριστικά, στις πρώτες ύλες και τις τεχνικές κατασκευής των εργαλείων, ενώ περιλαμβάνει και παραδείγματα εργαλείων τύπων που δεν απαντούν στην τριπτή λιθοτεχνία της Αυγής. Ένα ακόμα ενδιαφέρον στοιχείο είναι πως πέρα από την τριβή πολλοί τριπτήρες έχουν χρησιμοποιηθεί και για ταυτόχρονη κρούση με τα άκρα τους, κάτι που δεν συμβαίνει με μεγάλη συχνότητα σε αντίστοιχα εργαλεία του Νεολιθικού Οικισμού.

Ο λάκκος [*] **281401** βρίσκεται στην Περιοχή 5 του Δυτικού Τομέα των ανασκαφών. Έχει πλάτος περίπου 1 μ. και σωζόμενο βάθος περίπου 40 εκ. Το ανώτερο τμήμα [*] της επίχωσης του χαρακτηριζόταν από μια στρώση ασβεστιτικού υλικού, που πιθανότατα 'σφράγιζε' τα περιεχόμενα του λάκκου. Η στρώση αυτή δεν περιείχε ευρήματα, με εξαίρεση έναν μεγάλο λίθινο τριπτήρα, που, ενδεχομένως, να σηματοδοτούσε και την παρουσία του λάκκου. Κάτω από αυτή τη στρώση [*] το περιεχόμενο του λάκκου εμφανίστηκε σημαντικά διαφοροποιημένο. Το γέμισμα του λάκκου [*] αποτελούνταν από μια μίξη διάφορων στοιχείων: στάχτες, απανθρακωμένα φυτικά κατάλοιπα, ασβεστιτικοί σβόλοι, τμήματα ηηλομαζών συνυπάρχουν μαζί με κεραμική, 15 τριπτά, 10 απολεπισμένα και 77 απολείσματα, 4 οστέινα τέχνηργα, ενώ από τη διαδικασία της επίπλευσης προέκυψαν >150 σπόροι, 53 ψαροκόκαλα, όστρεα, λίγα οστά θηλαστικών, οστά τρωκτικών και 21 χάντρες. Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο του λάκκου είναι η παρουσία ακέριων αγγείων [*], τα οποία ήταν τοποθετημένα μέσα στο λάκκο και αποκαλύφθηκαν στη θέση τους, γεγονός που μάλλον οφείλεται σε ελάχιστη διαταραχή, εξαιτίας γρήγορου γεμίματος του λάκκου. Ως προς το τελευταίο συνηγορεί και η πολύ καλή κατάσταση διατήρησης των επιφανειών των οστράκων. Η κεραμική του λάκκου [*] ζυγίζει 20,73 κ. και αποτελείται από 168 όστρακα. Από αυτά τα 17,34 κ. ανήκουν στα αγγεία που αποκαλύφθηκαν ακέρια [*] -2 σφαιρικά αγγεία με λαιμό και ταινιωτές λαβές, 1 ταψί (plateau), 1 μελανοστεφής κωνική φιάλη/λεκανίδα και 1 μαύρο στιλβωμένο πιθάρι, το οποίο σώζεται κατά τα 2/3 και βρέθηκε τοποθετημένο στην επίχωση σε 2 συγκεντρώσεις συνανηκόντων οστράκων. Επιπλέον αποκαλύφθηκαν και τμήματα από άλλα αγγεία, όπως μικρές μελανοστεφείς φιάλες, κωνικές και τροπιδωτές, με ρυτιδωτή διακόσμηση στο μελανό τμήμα τους. Στην κεραμική του λάκκου δεν αντιπροσωπεύονται όλες οι κατηγορίες του οικισμού, καθώς απουσιάζουν εντελώς τα γραπτά.

Όσον αφορά στα τριπτά [*], στον 281401 αποτέθηκαν σχεδόν αποκλειστικά εργαλεία που σχετίζονται με την κατασκευή και μεταποίηση αντικειμένων και όχι με την επεξεργασία της τροφής. Πρόκειται κυρίως [*] για πολυχρησιμοποιημένα βότσαλα από λεπτόκοκκα ασβεστολιθικά και χαλαζιακά υλικά με εμφανή ίχνη στίλβης και εκδορές, που παραπέμπουν σε εξοπλισμό που χρησιμοποιήθηκε για τη μεταποίηση της υφής αντικειμένων, πιθανότατα και για την επεξεργασία και στίλβωση κεραμικής. Επίσης, στο υλικό συμπεριλαμβάνονται και κάποια εργαλεία τριβής, που με βάση τα ίχνη φθοράς σχετίζονται με την επεξεργασία μαλακών υλικών, ίσως δερμάτων, αλλά και ένας κρουστήρας, που ενδεχομένως να σχετίζεται με το επεισόδιο κατασκευής απολεπισμένων τεχνουργημάτων, στο οποίο παραπέμπουν οι φολίδες και τα πολυάριθμα

απολείψματα που βρέθηκαν στα περιεχόμενα του λάκκου. Εντύπωση προκαλεί ο έντονος βαθμός φθοράς των δισκοειδών βοτσάλων, καθώς στην τριπτή λιθοτεχνία της Αυγής ο βαθμός χρήσης των αντίστοιχων εργαλειακών τύπων είναι συνήθως ελαφρύς ή μέτριος. Όπως ακριβώς και τα αγγεία, τα τριπτά ευρήματα του λάκκου χαρακτηρίζονται από καλή διατήρηση. Σχεδόν όλα τα αντικείμενα είναι ακέραια, ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις αντικειμένων που βρέθηκαν σπασμένα στη θέση τους.

Ο λάκκος **253201** [*] βρίσκεται στην Περιοχή Β5 του Δυτικού Τομέα. Αποτελεί το μεγαλύτερο από μια ομάδα λάκκων [*] που ακολουθούν τον προσανατολισμό του Κτιρίου 2β της Αυγής III και θεωρούνται σύγχρονοι με αυτό. Τα ορύγματα αυτά γέμισαν, πιθανότατα σταδιακά, και κάποια στιγμή υπερχείλισαν δίνοντας την εικόνα ενός ενιαίου λάκκου. Σύμφωνα με ραδιοχρονολόγηση, ο λάκκος 253201 [*] τοποθετείται ανάμεσα στα 4927 και 4711 cal BC. Ο λάκκος έχει ελλειπτική κάτοψη και σχήμα τομής U, ενώ το μήκος του φτάνει τα 4 μ, το πλάτος του τα 2 μ και το σωζόμενο βάθος του τα 50 εκ. Το γέμισμα του ήταν χαλαρό και πλούσιο σε οργανικά υλικά, κυρίως στάχτη και απανθρακωμένα φυτικά κατάλοιπα. Στα περιεχόμενά του συγκαταλέγεται πλήθος κεραμικής [*], 47 τριπτά αντικείμενα, οστά θηλαστικών, 52 απολεπισμένα τέχνηρα, 4 οστέινα, 1 τμήμα ειδωλίου και μια σφραγίδα, επίσης με σπειροειδές μοτίβο. Τα αρχαιοβοτανικά δείγματα περιλαμβάνουν μεγάλο αριθμό (>300) λεπύρων **μονόκοκκου σιταριού**, πολύ λιγότερους σπόρους σιταριού (<50), σπόρους φακής (<20), καθώς και πολλά θρυμματισμένα δημητριακά. Η συσσώρευση των λεπύρων υποδηλώνει ότι το σιτάρι είχε υποστεί κοπάνισμα/καβούρδισμα και κοσκίνισμα, ενώ τα υποπροϊόντα κατέληξαν στο συγκεκριμένο λάκκο.

Η κεραμική του λάκκου ζυγίζει 44,10 κ. και αποτελείται από 2288 όστρακα και περιλαμβάνει όλες τις γνωστές κατηγορίες του οικισμού. Χαρακτηριστικό του λάκκου αποτελούν οι τροπιδωτές μελανοστεφείς φιάλες [*] με εγχάρκτη διακόσμηση στο μελανό τμήμα (περίπου 10-12 αγγεία), τα αγγεία με ψηλή δακτυλιόσχημη βάση/στέλεχος- καστανά λειασμένα και στιλβωμένα. Επιπλέον στο λάκκο εντοπίζονται τμήματα από ευρύστομα αγγεία (hole mouth jars) αλλά και μικρά και μεσαία όστρακα που πιθανόν ανήκουν σε μαύρα στιλβωμένα/ερυθροστεφή πιθάρια. Η πλειοψηφία των οστράκων σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση, αν και παρατηρείται σχετικά αυξημένη φθορά σε σχέση με τους 2 προηγούμενους λάκκους.

Τα 47 τριπτά εργαλεία του λάκκου, χαρακτηρίζονται από εξαιρετικά κακή διατήρηση. Πρόκειται κυρίως για θραύσματα εργαλείων τριβής/άλεσης, που έχουν διαβρωθεί σε μεγάλο βαθμό, κάτι που ενδεχομένως μαρτυρεί πως ήταν εκτεθειμένα για κάποιο καιρό, πριν σκεπαστούν. Σε κάθε περίπτωση, έχουμε να κάνουμε με απόθεση εργαλείων, που δεν είναι πλέον λειτουργικά. Από τα ανώτερα στρώματα του λάκκου προέκυψε μια ομάδα ασβεστολιθικών βοτσάλων, που έχουν χρησιμοποιηθεί για στιλβωση και πιθανώς αποτέθηκαν ταυτόχρονα. Στην ίδια επίχωση εντοπίστηκαν, επίσης, κρουστήρες, καθώς και ένα μοναδικό σύνολο από 20 μεγάλες φολίδες, σπάνια υποπροϊόντα, που παραπέμπουν στα αρχικά στάδια κατασκευής λίθινου αντικειμένου, πιθανότατα τριβείου.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο λάκκος **254404**, ο οποίος αν και περιείχε διάφορα υλικά, χαρακτηρίζεται από την παρουσία δύο κεράτων βοοειδούς, το ένα εκ των οποίων ήταν τοποθετημένο στις ανώτερες επιχώσεις του λάκκου και το

άλλο στον πυθμένα του, ακολουθώντας την ίδια φορά. Τα περιεχόμενα το συγκεκριμένου λάκκου δεν έχουν ακόμα μελετηθεί.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω παραδείγματα λάκκων, που στα περιεχόμενά τους αναγνωρίζεται ποικιλομορφία, έχουν εντοπιστεί και λάκκοι, που περιέχουν κατάλοιπα από συγκεκριμένες κατηγορίες του υλικού πολιτισμού. Ενδεικτικές είναι οι περιπτώσεις λάκκων που περιέχουν αποκλειστικά οικοδομικό υλικό, όπως ο λάκκος **312202**, το γέμισμα του οποίου αποτελείται από καμένες πηλόμαζες. Τα κατάλοιπα αυτά θα μπορούσαν να σχετίζονται με μια συγκεκριμένη κατασκευή, τμήματα της οποίας θάφτηκαν μετά την καταστροφή της. Άλλα δύο παραδείγματα τέτοιων λάκκων εντοπίζονται στην Περιοχή 2 και ενδεχομένως να σχετίζονται με το Κτίριο 2β της Αυγής III. Σε αυτούς είχαν αποθεθεί αρχιτεκτονικά στοιχεία, συγκεκριμένα τμήματα τοίχων, καθώς και πηλοί επάλειψης.

Μοναδική περίπτωση αποτελεί και ο λάκκος **283304**, ο οποίος περιείχε μόνο κεραμική και κάποια διατροφικά κατάλοιπα, κυρίως σπόρους, όστρεα και ελάχιστα οστά ψαριών. Η κεραμική του λάκκου ζυγίζει 15,40 κιλά και αποτελείται από 249 όστρακα. Περιλαμβάνει τμήματα από μεγάλα αγγεία, ανάμεσα σε αυτά μια καστανή στιλβωμένη βαθιά ευρύστομη φιάλη, τμήματα από ταψί (plateau), που αντιπροσωπεύουν περίπου τα 2/3 του αγγείου, μια ανοικτή ρηχή μελανοστεφής φιάλη/είδος πώματος?, ένα κλειστό αγγείο με κοντό λαιμό/κολάρο και ταινιωτές λαβές (αμφορίσκος), γραπτό αμαυρόχρωμο καστανό σε ανοικτό καστανό βάθος και τμήματα από μαύρο στιλβωμένο πιθοειδές αγγείο. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί το γραπτό αγγείο, το ανώτερο τμήμα του οποίου βρέθηκε σε επίχωση άλλης τομής, πιθανόν μέσα σε άλλο λάκκο, ο οποίος δεν έγινε αντιληπτός κατά τη διάρκεια της ανασκαφής. Επιπλέον, τα όστρακα του πιθοειδούς βρέθηκαν να ακουμπούν στα τοιχώματα του λάκκου, ανάμεσα σε μία στρώση ασβεστιτικού υλικού, υποδηλώνοντας ίσως πως πρόκειται για λάκκο υποδοχής του αποσπασματικά σωζόμενου πιθαριού, ενώ δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την πιθανότητα τα όστρακα του αγγείου να χρησιμοποιήθηκαν κάποια στιγμή ως πρώτη ύλη για την επένδυση των τοιχωμάτων του λάκκου μαζί με άλλα υλικά.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως, σε αντίθεση με άλλες γνωστές θέσεις της περιόδου (π.χ. Μακρύγιαλος, Τούμπα Κρεμαστής-Κοιλιάδας) μόνο ένα μικρό τμήμα του ζωοαρχαιολογικού υλικού φαίνεται να προέρχεται από λάκκους, ενώ η πλειοψηφία των οστών προέρχεται από ανοιχτές περιοχές της Αυγής I και II, υποδηλώνοντας (μέχρι τώρα) μία διαφορετικού τύπου διαχείριση των ζωικών καταλοίπων, με λιγότερο φροντισμένη (σε επίπεδο τόσο πρακτικό όσο και συμβολικό) διαδικασία απόρριψης/απόθεσης. Περαιτέρω μελέτη και ανάλυση του υλικού αναμένεται να δώσει σημαντικές πληροφορίες σχετικά με πιθανές διαφοροποιήσεις σε ό,τι αφορά στην κατανομή των ειδών, ηλικιών, φύλου και πρακτικών διαχείρισης των σφαγίων μεταξύ των λάκκων (όπου αυτό είναι στατιστικά εφικτό) και των ανοιχτών περιοχών.

Συζήτηση: Πρακτικές δομημένης εναπόθεσης & ερμηνείες

Με βάση το αρχαιολογικό υλικό είναι μάλλον εμφανές πως τουλάχιστον κάποιοι από τους λάκκους της Αυγής διαφοροποιούνται ως προς τα περιεχόμενά τους, καθώς μπορούμε να αναγνωρίσουμε ποικίλους συσχετισμούς σε αυτά, ή -

για να είμαστε ακριβείς- σε ένα τμήμα τους. Συγκεκριμένα, υπάρχουν λάκκοι, όπου είναι ευδιάκριτη μια ιδιαίτερη 'φροντίδα' στον τρόπο απόθεσης των περιεχομένων τους, όπως στο λάκκο 281401, όπου φαίνεται πως τα αγγεία δεν πετάχτηκαν τυχαία, αλλά τοποθετήθηκαν με προσοχή στο εσωτερικό του. Επίσης, η τοποθέτηση των δύο κεράτων στην κορυφή και τον πυθμένα του λάκκου 254404, θα μπορούσε να έχει έντονα συμβολικό χαρακτήρα, σηματοδοτώντας την πιθανή έναρξη και λήξη των διεργασιών, που οδήγησαν στο γέμισμα του συγκεκριμένου λάκκου. Πολύ συχνά, ακόμα και στους λάκκους της Αυγής με μεικτό περιεχόμενο, φαίνεται να γίνεται *επιλογή* στην απόθεση συγκεκριμένων ομάδων τεχνουργημάτων, τα οποία μοιράζονται κάποια κοινά χαρακτηριστικά, ως προς την γενική τυπολογία τη χρήση, το βαθμό φθοράς ή ακόμα και την πρώτη ύλη. Τα σύνολα αυτά αποτελούν στην ουσία τα στοιχεία που διαφοροποιούν τους λάκκους μεταξύ τους, δίνοντας τους μια συγκεκριμένη 'ταυτότητα'. Ο λάκκος 109401, για παράδειγμα, περιείχε μια μεγάλη συγκέντρωση τριπτών εργαλείων που σχετίζονται με την επεξεργασία της τροφής, σε αντίθεση με τους λάκκους 253201 και 281401 που περιέχουν κυρίως τριπτά που σχετίζονται με κατασκευαστικές δραστηριότητες. Αντίστοιχα, ο λάκκος 253201 περιέχει μια υψηλή συγκέντρωση λεπύρων, κάτι που δεν έχει εντοπιστεί σε άλλο όρυγμα μέχρι στιγμής. Επίσης, υπάρχουν λάκκοι που περιέχουν πολύ συγκεκριμένες κατηγορίες αντικειμένων, όπως για παράδειγμα οι λάκκοι με τα αρχιτεκτονικά στοιχεία, ίσως παραπέμποντας σε συγκεκριμένα επεισόδια καταστροφής κατασκευών ή κτιρίων.

Ασφαλώς η αναγνώριση διαφορετικής δομής στα περιεχόμενα αυτών των λάκκων αποτελεί αφορμή για να μελετήσουμε τις διαδικασίες που παράγουν αυτά τα αρχαιολογικά σύνολα. Παρόλο που οι περισσότεροι λάκκοι χαρακτηρίζονται από ομοιογένεια ως προς τις μεικτές κατηγορίες του υλικού πολιτισμού που περιέχουν, η μελέτη του κάθε αρχαιολογικού υλικού αποδεικνύει πως οι λάκκοι δεν μπορούν να προσεγγιστούν μονοδιάστατα, καθώς τα περιεχόμενά τους μπορεί να συγκροτούνται μέσα από διαφορετικές μορφές κοινωνικών πρακτικών, στα πλαίσια δραστηριοτήτων οικιακού επιπέδου ή συλλογικού χαρακτήρα.

Η χωρική συσχέτιση των λάκκων με συγκεκριμένα κτίρια και 'νοικοκυριά' είναι σχεδόν αδύνατη. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο λάκκος 253201 και μια σειρά άλλων λάκκων στα βόρεια και νότια, που 'αντιλαμβάνονται' την παρουσία του Κτιρίου 2β με αποτέλεσμα να θεωρούνται σύγχρονοι με αυτό. Σε επίπεδο συλλογικών πρακτικών, ωστόσο, ο λάκκος 109401 αποτελεί, ίσως, ένα ενδεικτικό παράδειγμα, καθώς με βάση τον όγκο και την ποικιλομορφία των τριβείων και των τριπτήρων που περιείχε μπορούμε να υποστηρίξουμε πως το υλικό αυτό δε συνδέεται με τον εξοπλισμό μιας μόνο οικιακής μονάδας, αλλά ενδεχομένως αντιπροσωπεύει διαφορετικά νοικοκυριά -ακόμα και σε επίπεδο διακοινοτικό- εκφράζοντας ίσως μια συλλογικότητα ως προς το πλαίσιο χρήσης ή τον τρόπο απόθεσης. Επιπρόσθετα, ομοιότητες στα ίχνη χρήσης των συγκεκριμένων εργαλείων θα μπορούσαν να υποδεικνύουν πως αυτά συμμετείχαν σε παρόμοιες δραστηριότητες, σχετικές με την προετοιμασία της τροφής, και αποτέθηκαν ταυτόχρονα -αν και ήταν ακόμη πλήρως λειτουργικά- μετά την ολοκλήρωση του σκοπού τους.

Με βάση τα μέχρι τώρα παραδείγματα από το Νεολιθικό Οικισμό της Αυγής και δεδομένων των σχετικά μικρών διαστάσεών τους, δε φαίνεται να αντιπροσωπεύονται περιπτώσεις αποθέσεων που να παραπέμπουν σε συλλογικά γεγονότα μεγάλης

κλίμακας, αντίστοιχα με το Λάκκο 212 του Μακρύγιαλου Πιερίας. Μεγάλοι λάκκοι με άφθονο αρχαιολογικό υλικό έχουν εντοπιστεί στην περιφέρεια του Νεολιθικού Οικισμού, ειδικότερα στο ανατολικό και βορειοανατολικό άκρο του, ενώ οι επάλληλες τάφροι που εντοπίστηκαν στο δυτικό τμήμα της θέσης πιθανότατα αντιπροσωπεύουν επίσης χώρους συλλογικής απόθεσης, καθώς είναι εξαιρετικά πλούσιες σε ευρήματα. Τα στοιχεία αυτά έχουν προς το παρόν ανασκαφεί τμηματικά και η διερεύνησή τους αναμένεται να συμβάλει σημαντικά στην μελέτη των αποθετικών πρακτικών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως το φαινόμενο της απόθεσης σε λάκκους φαίνεται να συνδέεται σχεδόν αποκλειστικά με την εγκατάσταση της Αυγής III, δηλαδή με τις όψιμες περιόδους του Νεολιθικού Οικισμού. Είναι σίγουρα δελεαστικό να συνδέσουμε το 'θάψιμο' των τεχνουργημάτων με τα τελευταία στάδια ζωής του οικιστικού συνόλου της Αυγής, όπως άλλωστε έχει προταθεί για πολλές προϊστορικές θέσεις της Βόρειας Ευρώπης. Σε επίπεδο χωρο-οργάνωσης μπορούμε, ενδεχομένως, να ισχυριστούμε πως στην οικιστική αυτή φάση, κάποιες αποθετικές πρακτικές αποκτούν χωρική αυτονομία, καθώς περιορίζονται στο εσωτερικό ορυγμάτων, σε αντίθεση με τις παλαιότερες οικιστικές φάσεις, όπου η απόρριψη/απόθεση των καταλοίπων πραγματοποιείται αποκλειστικά σε ανοιχτούς χώρους, σε συνθήκες ορατότητας και ίσως συλλογικότητας. Επίσης, οι περισσότεροι λάκκοι δεν φαίνεται να αποτελούν χώρους μακροχρόνιας απόρριψης, αλλά η απόθεση του υλικού μοιάζει να περατώνεται σε ένα επεισόδιο και ενδεχομένως να σχετίζεται με συγκεκριμένες στιγμές ή γεγονότα στη ζωή του οικισμού και των κατοίκων του. Ακόμα, η ένταξη (απόθεση/απόρριψη) αντικειμένων που θα μπορούσαν ακόμη να χρησιμοποιηθούν, σε συνδυασμό με μη-χρηστικά πια αντικείμενα, όπως τα αγγεία του λάκκου 281401, και τα περισσότερα τριπτά αντικείμενα του λάκκου 109401, δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με τους λόγους που απομακρύνθηκαν από τους χώρους χρήσης τους. Ενδεχομένως, η απόσυρση συγκεκριμένων αντικειμένων από την κυκλοφορία, θα μπορούσε να σχετίζεται με την ολοκλήρωση ενός συγκεκριμένου κύκλου χρήσης, με την περάτωση ενός γεγονότος ή ακόμα και με την προσπάθεια επαναπροσδιορισμού των οικονομικών/κοινωνικών θέσεων των συμμετεχόντων και τη διαφύλαξη της κοινωνικής ισορροπίας.

Συμπερασματικά, από τα παραπάνω προκύπτει πως, στην περίπτωση των λάκκων της Αυγής, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις των αποκαλούμενων δομημένων εναποθέσεων, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά σε συγκεκριμένες κατηγορίες αρχαιολογικού υλικού. Εξάλλου, όπως έγινε κατανοητό από άλλες θέσεις (π.χ. Τούμπα Κρεμαστής-Κοιλιάδας), η συνύπαρξη διαφορετικών αρχαιολογικών υλικών σε ένα λάκκο δεν αποκλείει τη δόμηση ιδιαίτερων αποθέσεων, εφόσον παρουσιάζεται διαφοροποίηση στα υλικά σε σχέση με άλλα περιβάλλοντα απόθεσης (contexts). Είναι πια σαφές πως η εναπόθεση αντικειμένων μέσα σε λάκκους δεν αντιπροσωπεύει πάντα μία απομάκρυνση μη χρηστικών καταλοίπων, δηλαδή απορριμμάτων, αλλά διέπεται από ειδικά νοήματα, αντιληπτά για τους νεολιθικούς ανθρώπους και δύσκολα προσεγγίσιμα από εμάς. Πρόκειται για νοηματοδοτημένες πρακτικές, που πιθανότατα εντάσσονται στη σφαίρα της συμβολικής πραγμάτευσης της νεολιθικής καθημερινότητας και θα μπορούσαν να σχετίζονται με έννοιες όπως η ιστορικότητα, το παρελθόν και η μνήμη, και εκφράζονται μέσα από την δομημένη/φροντισμένη εναπόθεση προϊόντων του υλικού πολιτισμού σε λάκκους και γενικότερα μέσα από το σκόπιμο ενταφιασμό του παρελθόντος.